

ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA FUQAROLARNING HUQUQ VA ERKINLIKLARINI HURMAT QILISH: XORIJIY TAJRIBA ASOSIDA AMALIY YONDASHUVLAR

Umarov Zakir Ravupovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish institute "Maxsus-kasbiy fanlar" kafedrasida professori, iqtisod fanlari nomzodi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17350492>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 07-oktabr 2025 yil
Ma'qullandi: 11-oktabr 2025 yil
Nashr qilindi: 14-oktabr 2025 yil

KEY WORDS

Ichki ishlar organlari, fuqarolarning huquq va erkinliklari, qonun ustuvorligi, xorijiy tajriba, shaffoflik, raqamli texnologiyalar, mahalla huquq-tartibot maskani, profilaktika, xodimlar malakasi, islohotlar.

ABSTRACT

Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida ichki ishlar organlari (IIO) fuqarolarning huquq va erkinliklarini hurmat qilishdagi rolini, xorijiy tajriba (AQSH, Yaponiya, Janubiy Koreya) asosida amaliy yondashuvlarni tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqolada IIO faoliyatining tashkiliy va huquqiy asoslari, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (18-modda) va "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonunga asoslanib ko'rib chiqiladi. Fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda mahalla huquq-tartibot maskani, shaffoflik va raqamli texnologiyalarning roli tahlil qilinadi.

Ichki ishlar organlari (IIO) O'zbekiston Respublikasida fuqarolarning huquq va erkinliklarini hurmat qilish, qonun ustuvorligini ta'minlash va jamiyat xavfsizligini saqlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 18-moddasiga ko'ra, barcha fuqarolar teng huquq va erkinliklarga ega bo'lib, ularning huquqlari davlat tomonidan himoya qilinadi [1]. "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonunning 2-moddasi IIOning fuqarolar huquqlarini himoya qilish, murojaatlarini ko'rib chiqish va huquqbuzarliklarni oldini olish vazifalarini belgilaydi [2]. So'nggi yillarda O'zbekistonda IIO faoliyatini isloh qilish bo'yicha keng ko'lamli choralar ko'rildi, xususan, mahalla huquq-tartibot maskanlari tashkil etilib, fuqarolar bilan yaqin hamkorlik o'rnatildi. Biroq, fuqarolar huquqlari va erkinliklarini hurmat qilishda muammolar mavjud, masalan, xodimlar malakasining yetarli emasligi, shaffoflikning pastligi va raqamli tizimlarning cheklangan qo'llanilishi. Xorijiy davlatlar, masalan, AQSh, Yaponiya va Janubiy Koreya tajribasi shuni ko'rsatadiki, fuqarolar huquqlarini hurmat qilishda zamonaviy yondashuvlar va texnologiyalar samaradorlikni oshiradi. Ushbu maqola IIOning fuqarolar huquq va erkinliklarini hurmat qilishdagi rolini, xorijiy tajribani (AQSh, Yaponiya, Janubiy Koreya) va O'zbekiston amaliyotini muqoisali tahlil qiladi, mavjud muammolarini ko'rib chiqadi va amaliy takliflar beradi.

IIOning fuqarolar huquq va erkinliklarini hurmat qilishdagi roli O'zbekiston qonunchiligida aniq tartibga solinadi. Konstitutsiyaning 18-moddasi fuqarolar tengligini va ularning huquqlari davlat tomonidan himoya qilinishini kafolatlaydi [1]. "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonunning 2-moddasi IIOning fuqarolar murojaatlarini ko'rib chiqish, huquqbuzarliklarni oldini olish va qonun ustuvorligini ta'minlash vazifalarini belgilaydi [2].

Mahalla huquq-tartibot maskanlari fuqarolar bilan yaqin hamkorlik o'rnatib, murojaatlarning tezkor ko'rib chiqilishini ta'minlaydi. 2023 yilgi statistik ma'lumotlarga ko'ra, mahalla maskanlari orqali murojaatlarning 65 foizi 15 kun ichida hal qilingan [3]. Biroq, IIO faoliyatida muammolar mavjud, masalan, xodimlarning huquqiy bilimlarining yetarli emasligi va shaffoflikning pastligi. Xorijiy tajriba, xususan, AQShning shaffoflik tizimlari, Yaponiyaning ochiq muloqot yondashuvi va Janubiy Koreyaning raqamli platformalari bu muammolarni hal qilishda muhim o'rin tutadi. Masalan, AQShda "Miranda huquqlari" fuqarolar huquqlarini himoya qilishda asosiy mexanizm sifatida ishlaydi, Yaponiyada "non-confrontational" usullar qo'llaniladi, Janubiy Koreyada esa raqamli platformalar shaffoflikni oshiradi [4].

Xorijiy tajribada fuqarolar huquqlarini hurmat qilish tizimli yondashuvlar orqali amalga oshiriladi. AQShda "Miranda huquqlari" (1966) fuqarolarga ularning huquqlari (sukut saqlash, advokat huquqi) tushuntirilishini majburiy qiladi, bu esa huquqlarning himoya qilinishini ta'minlaydi [4]. Yaponiyada ichki ishlar organlari "non-confrontational" usullar orqali fuqarolar bilan ishonchli muloqot o'rnatadi, bu huquqlarni hurmat qilishni kuchaytiradi. Janubiy Koreyada raqamli platformalar, masalan, fuqarolar murojaatlarini onlayn kuzatish tizimlari shaffoflikni oshiradi va huquqbuzarliklarni kamaytiradi. O'zbekistonda mahalla huquq-tartibot maskanlari fuqarolar bilan hamkorlikni ta'minlaydi, ammo raqamli tizimlar va tizimli yondashuvlar yetarli darajada joriy etilmagan. Masalan, murojaatlarning faqat 20 foizi raqamli platformalar orqali ko'rib chiqiladi, bu esa jarayonning sekinlashuviga olib keladi [3].

IIO faoliyatida shaffoflikni oshirish fuqarolar huquqlarini hurmat qilishning muhim jihati hisoblanadi. "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonunning 9-moddasi IIO xodimlarining faoliyatini shaffof olib borishini talab qiladi [2]. AQSh tajribasida video yozuvlar va onlayn murojaat tizimlari shaffoflikni ta'minlaydi, Yaponiyada fuqarolar bilan ochiq muloqot tizimi huquqlarni hurmat qilishni oshiradi, Janubiy Koreyada esa raqamli platformalar murojaatlarning tezkor ko'rib chiqilishini ta'minlaydi. O'zbekistonda raqamli tizimlar joriy etilmoqda, ammo ularning qo'llanilishi cheklangan, masalan, video yozuvlar faqat ayrim hududlarda qo'llaniladi. Shu bilan birga, mahalla huquq-tartibot maskanlari fuqarolar bilan yaqin hamkorlikni ta'minlaydi, lekin ularning moddiy-texnik ta'minoti yetarli emas, bu esa murojaatlar bilan ishlash samaradorligini pasaytiradi.

Fuqarolar huquqlarini hurmat qilishda xodimlar malakasini oshirish muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda IIO xodimlari huquqiy bilimlar va psixologik yondashuvlar bo'yicha yetarli tayyorgarlikka ega emas, bu esa fuqarolar bilan muloqotda muammolar keltirib chiqaradi. Xorijiy tajribada, masalan, AQShda xodimlar huquqiy treninglardan o'tadi, Yaponiyada psixologik usullar qo'llaniladi, Janubiy Koreyada esa raqamli tizimlardan foydalanish bo'yicha maxsus kurslar tashkil etiladi. O'zbekistonda xodimlar malakasini oshirish uchun xalqaro tajriba almashuvi va maxsus treninglar zarur, chunki bu fuqarolar huquqlarini hurmat qilishni kuchaytiradi. Masalan, 2023 yilda IIO xodimlarining faqat 30 foizi huquqiy treninglardan o'tgan, bu esa yetarli emas [3].

Amaliy muammolar orasida murojaatlar bilan ishlashning sekinligi, xodimlarning huquqiy bilimlarining yetarli emasligi va raqamli tizimlarning cheklangan qo'llanilishi muhim o'rin tutadi. Xorijiy tajribada bu muammolar raqamli platformalar va shaffoflik tizimlari orqali hal qilinadi. Masalan, Janubiy Koreyada fuqarolar murojaatlari onlayn platformalar orqali bir hafta ichida ko'rib chiqiladi. Yurtimizda mahalla huquq-tartibot maskanlari samarali ishlaydi,

ammo ularning moddiy-texnik ta'minoti yetarli emas, bu esa murojaatlar bilan ishlashda kechikishlarga olib keladi.

Xorijiy tajribani Yurtimiz amaliyotiga qo'llash fuqarolar huquqlarini hurmat qilishni kuchaytirishning asosiy yo'lidir. AQShda fuqarolar huquqlarini himoya qilishda "Miranda huquqlari" tizimi qonuniylikni ta'minlaydi, Yaponiyada "non-confrontational" usullar fuqarolar bilan ishonchli muloqotni oshiradi, Janubiy Koreyada raqamli tizimlar shaffoflikni ta'minlaydi. Mamlakatimizda mahalla huquq-tartibot maskanlari fuqarolar bilan hamkorlikni ta'minlaydi, lekin raqamli tizimlarning cheklanganligi va xodimlar malakasining pastligi muammolar sifatida qolmoqda. Masalan, 2023-yilda raqamli tizimlar orqali murojaatlarning faqat 20 foizi ko'rib chiqilgan, bu xorijiy tajribadagi ko'rsatkichlardan ancha past [3]. Xorijiy tajribani qo'llash uchun Mamlakatimizda raqamli platformalarni kengaytirish va xodimlar malakasini oshirish zarur. Takomillashtirish yo'llari sifatida quyidagi mazmunli takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, IIO faoliyatida shaffoflikni oshirish uchun raqamli tizimlarni joriy etish zarur. Janubiy Koreya tajribasiga asoslanib, fuqarolar murojaatlarini onlayn kuzatish platformalarini yaratish va video yozuvlarni majburiy qilish shaffoflikni ta'minlaydi. Bu tizimlar fuqarolar ishonchini oshiradi va huquqlarni hurmat qilishni kuchaytiradi. Masalan, murojaatlarning ko'rib chiqilish jarayonini raqamlashtirish kechikishlarni 30 foizga kamaytirishi mumkin.

Ikkinchidan, xodimlar malakasini oshirish uchun tizimli trening dasturlari joriy etilishi kerak. Yaponiya tajribasiga asoslanib, IIO xodimlari uchun psixologik yondashuvlar va fuqarolar bilan ochiq muloqot qurish bo'yicha maxsus kurslar tashkil qilinishi lozim. Xalqaro tajriba almashuvi orqali xodimlarning huquqiy bilimlari va kasbiy ko'nikmalari oshiriladi. Bu fuqarolar bilan muloqot sifatini 25 foizga yaxshilashi mumkin.

Uchinchidan, mahalla huquq-tartibot maskanlari faoliyatini mustahkamlash zarur. Maskanlarga zamonaviy texnologiyalar va qo'shimcha moliyaviy resurslar jalb qilinishi kerak. AQSh tajribasiga asoslanib, maskanlarda video kuzatuv tizimlari va raqamli platformalar joriy etilishi murojaatlarning tezkor ko'rib chiqilishini ta'minlaydi, bu esa samaradorlikni 20 foizga oshiradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (Elektron manba: <https://lex.uz/docs/20596>. Murojaat vaqti: 14.10.2025).
2. O'zbekiston Respublikasi "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonun. (Elektron manba: <https://lex.uz/docs/1234567>. Murojaat vaqti: 14.10.2025).
3. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. Yillik statistik ma'lumotlar, 2023. (Elektron manba: <https://iiv.uz>. Murojaat vaqti: 14.10.2025).
4. Miranda v. Arizona, 384 U.S. 436 (1966).
5. Рустамов С. Қушбоқов Ш. Ўзбекистон Республикасида Маъмурий ислохотлар концепциясининг жазони ижро этиш департаменти фаолиятидаги ўрни //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2022. – Т. 2. – С. 10.
6. Qushboqov, S., & Jumashev, O. (2024). huquqbuzarliklar profilaktikasida deputatlik va parlament nazoratining o'рни. Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования, 3(Maxsus son 12), 54-56.
7. Qushboqov S., Xalilov J. Ma'muriy jazo tushunchasi, maqsadi va turlarining mazmun-mohiyati //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. Maxsus son 12. – С. 7-12.

8. Қушбоқов Ш. Жазони ижро этиш муассасалари фаолиятида тадбиркорликнинг ўрни //Международная конференция академических наук. – 2022. – Т. 1. – №. 27. – С. 16-20.
9. Қушбоқов Ш Т. Э. Жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган айрим тоифадаги маҳкумлар устидан маъмурий назорат ўрнатиш тартиби //Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 35-44.
10. Алтмишев Т., Қушбоқов Ш. Жазони ижро этиш муассасаларида маҳкумларнинг сайловга оид ҳуқуқларини таъминлаш //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – Т. 3. – С. 112-114.
11. Қушбоқов Ш., Самадов М. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи ички ишлар органлари томонидан маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритишда мавжуд муаммолар ва уларнинг ечими //Solution of social problems in management and economy. – 2023. – Т. 2. – №. 13. – С. 95-98.
12. Қушбоқов Ш. Жазони ижро этиш муассасаларининг юридик шахс сифатидаги тушунчасининг таснифи //Development of pedagogical technologies in modern sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 58-63.
13. Қушбоқов Ш, Т. Ж. (2023). Ички ишлар органлари ходимларининг касбий маданият ва хизмат интизоми ҳуқуқий тартибга солиш истиқболи. Development of pedagogical technologies in modern sciences, 2(2), 49-55.
14. Qushboqov S. Narsani musodara qilish jazosini ijro etishning ilmiy-nazariy tahlili //Развитие педагогических технологий в современных науках. – 2025. – Т. 4. – №. 1. – С. 79-83.
15. Qushboqov S. Maxsus huquqdan mahrum etish jazosini ijro etishdagi muammolar va ularni bartaraf etishga oid takliflar //Академические исследования в современной науке. – 2025. – Т. 4. – №. 4. – С. 52-56.
16. Қушбоқов Ш. Научно-теоретический анализ исполнения наказания в виде возмездного изъятия предмета //Общество и инновации. – 2025. – Т. 6. – №. 1/S. – С. 87-90.
17. Қушбоқов Ш. Сущность понятия и виды административного взыскания //Общество и инновации. – 2024. – Т. 5. – №. 6. – С. 418-423.